

foto: Frans van Iersel

Diaconiehuys, 17 april 2020

Bewoners- en bouwgeschiedenis van het Diaconiehuys

Sinds de bouw in 1615 heeft het Diaconiehuys een bewogen geschiedenis gekend en heeft het meerdere veranderingen in gebruiksfunctie ondergaan: van burgemeesterswoning via armenhuis, tehuis voor ouden van dagen en uitvaartcentrum tot het huidige appartementencomplex.

In het jaar 1822 wordt het dubbelhuis volgens koopakte, inv. 2770 no. 60 fol. 430, opgemaakt op 27.03. 1822 door notaris en diaken Mr. Claas Boldingh (12.103) door de 'Diacony der Gereformeerde Gemeente'* (zo staat in de koopakte) aangekocht en vervolgens als centrum voor de armenzorg in Hoorn ingericht. Het huis ontleent zijn naam aan het indertijd zogenoemde 'Armhuys' of 'Diacony Huys'.

Sinds 1965 geniet het pand een beschermde status als Rijksmonument.

*) De benaming moet eigenlijk zijn 'Diacony der Ned. Hervormde Gemeente'. In 1816 wordt namelijk bij Koninklijk Besluit door Koning Willem I de naam Gereformeerde Kerk gewijzigd in Ned. Hervormde Kerk met een nieuw reglement. Echter ook uit andere geschriften blijkt dat de broeders diakenen na 1816 toch nog de naam Gereformeerde Gemeente bezigen. De huidige Gereformeerde Kerk is pas tegen het einde van de 19de eeuw ontstaan als gevolg van de afscheiding van de Ned. Hervormde Kerk door orthodoxe gelovigen.

Bewonersgeschiedenis

Familie Sonck

Albert Fransz. Sonck (1571-1658), telg uit een oud Delfts geslacht, geeft in 1615 opdracht tot de bouw van dit huis met de naam 'In de 3 egels', ontleend aan de drie egels in het wapen van de familie Sonck. Als aanzienlijk burger van Hoorn bekleedt hij in zijn lange leven vooraanstaande functies: schepen, burgemeester en hoogschout van Hoorn, geïmmiteerde voor de Staten-Generaal, lid van de Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer, buitengewoon gezant in Engeland, Zweden en Denemarken en bewindhebber van de VOC.

Zijn eerste vrouw is Elizabeth Clareis (Lysbeth Claesdr.) Waling (1575-?). Hun kinderen uit dit huwelijk zijn Elisabeth (1598), Frans Albertsz. (1600) en Cornelis Albertsz. (1612). In 1612 woont Albert Fransz. Sonck nog op 't Oost, zoals in de doopakte van deze Cornelis vermeld staat. 't Oost is dan nog niet het patriciërscentrum, wat het een eeuw later wel is. Cornelis sterft jong en in 1616 wordt een tweede Cornelis Albertsz. geboren. Na het overlijden van zijn vrouw trouwt hij in 1622 met de weduwe van François van

Bredehoff (1563-1619), Cornelia van Segwaert (1586-?), die uit haar eerste huwelijk een zoon, Adriaan van Bredehoff (1617), meebrengt. Uit dit huwelijk wordt nog een zoon, Meijndert Albertsz. (1626), geboren. In de buurt van Heiloo bezit de familie een buiten, 'Egelenburgh' genaamd. De Soncks zouden tot 1650 op het Achterom hebben gewoond; het is echter niet bekend aan wie het huis daarna verkocht is. Wel wordt melding gemaakt van de verkoop van het huis in 1731 aan Jacob Josias van Bredehoff door Cornelis van Foreest. Laatstgenoemde heeft hier dus vóór 1731 gewoond.

Familie Van Foreest

Cornelis van Foreest (1704-1761), heer van Schoorl en Camp en heer van Slot Egmond, bekleedt eveneens belangrijke functies: burgemeester en lid van de vroedschap van Hoorn, lid van de Gecommitteerde Raden van Holland in het Noorderkwartier, gecommitteerde van de Admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier, en bewindhebber van de Verenigde Oostindische Compagnie en de Geotroyeerde Westindische Compagnie. Tevens is hij hoofdingeland van de Beemster en de Schermer, alsmede hoofdingeland van het hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen van Kennemerland en West-Friesland. In 1728 trouwt hij met Maria Eva van Akerlaken (1705–1736). Hun kinderen zijn Dirk (1729), Petronella Bregitta (1730) en Joan (1733).

In 1731 wordt het huis, zoals hierboven vermeld, aan Jacob Josias van Bredehoff verkocht. In dat jaar blijkt het huis één van de vijf duurste woningen in Hoorn te zijn.

Families Van Bredehoff en De Vicq

Vanaf 1731 woont *Mr. Jacob Josias van Bredehoff (1677-1748)*, heer van Hobrede, in het huis. Hij is o.a. schepen van Hoorn en weesmeester, d.w.z. lid van de weeskamer, die oppervoogdij heeft over de wezen en hun belangen behartigt. In 1709 trouwt hij met Catharina van Foreest (1683-1712). Zij krijgen twee kinderen: Johanna Machteld (1710) en Maria Jacoba (1711).

Deze jongste dochter, *Maria Jacoba van Bredehoff (1711-1772)*, trouwt in 1729 met *François de Vicq (1705-1780)*, raad in de vroedschap en burgemeester van Hoorn. Uit dit huwelijk worden Agatha Maria de Vicq (1730) en Gerbrand de Vicq (1736) geboren. Agatha Maria trouwt met *Mr. Joan van Bredehoff (1729-1795)*. Hij is de kleinzoon van *Mr. Joan van Bredehoff (1675-1721)*, een broer van haar grootvader, bovengenoemde *Mr. Jacob Josias van Bredehoff*.

Mr. Gerbrand de Vicq (1736-1813), heer van Hobrede en schepen van Hoorn, trouwt in 1761 met Geertruy Ida Velius (1741-1766). Uit dit huwelijk wordt Maria Jacoba (1763) geboren. Na het overlijden van zijn vrouw trouwt hij in 1771 met Agatha Maria Kaizer (1736-1797). De kinderen uit dit huwelijk zijn Maria Elisabeth (1772) en François (1781). In 1795 overlijdt zijn zwager, *Mr. Joan van Bredehoff*, en erft hij diens naam en titel. Daarmee wordt hij *Mr. Gerbrand van Bredehoff de Vicq*, heer van Oosthuizen, Etersheim, Hobrede, Kwadijk en Schardam. Deze naam en titel gaan steeds alleen over op de oudste zoon.

Uit een akte van de burgerlijke stand blijkt dat *Mr. Gerbrand van Bredehoff de Vicq* bij zijn overlijden in 1813 in dit huis op het Achterom woont. Het zou kunnen zijn dat het huis vanaf 1731 in de families Van Bredehoff en De Vicq is gebleven.

Waarschijnlijk woont de oudste dochter van *Mr. Gerbrand van Bredehoff de Vicq*, *Maria Jacoba de Vicq (1763-1824)*, bij het overlijden van haar vader, die dan weduwnaar is, samen met haar echtgenoot (geh. 1783), *Mr. Christiaan Jan van de Blocquery (1758-1838)*, secretaris van Hoorn, al in dit dubbelhuis en zijn zij na zijn overlijden in het huis blijven wonen, want pas in 1822 verkoopt zij het aan de 'Diacony der Gereformeerde Gemeente'. In de bovenvermelde akte staat dat zij het huis uit de nalatenschap van haar vader heeft verworven, maar in de boedel/inventaris akte: C83 fol. 128, opgemaakt op 22.06.1815 door notaris *Mr. Nicolaas Carbasius (12.106)*, waarin de verdeling van de bezittingen van hem over de drie kinderen en de verschuldigde successierechten vermeld worden, ontbreekt het huis.

De conclusie moet dan ook zijn dat Maria Jacoba al in het huis woonde en daarom vrijgesteld was van successierechten hiervoor. Bovendien staat in bovengenoemde akte van verkoop dat het huis ten zuiden (aan de linker kant) belend is door een huis (later perceel Achterom 1) van haar broer François van Bredehoff de Vicq en ten noorden (aan de rechter kant) door een huis (op het huidige perceel Achterom 5-7-9) van haar zuster Maria Elisabeth de Vicq. De drie kinderen van Gerbrand wonen dan wellicht naast elkaar. Het is ook mogelijk dat de belendende percelen alleen eigendom zijn van François en Maria Elisabeth en zij daar niet wonen.

Opvallend is namelijk nog dat op de OAT, de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel, behorende bij de plank kaart van de kadastrale minuut van 1832 aangegeven wordt dat twaalf van de dertien belendende kleine huizen

aan het Achterom en de Proostensteeg in 1832 in bezit zijn van Mr. François van Bredehoff de Vicq (1781-1849), president van de arrondissementsrechtbank te Hoorn.

Armhuys of Diacony Huys der Ned. Hervormde Gemeente (1822-1929)

De zorg voor armen en ouderen als een van de christelijke plichten van naastenliefde is in voorgaande eeuwen vooral een taak van de kerk; deze taak bestaat uit het bedélen (uitreiken) van voedsel, kleding, brandstof en geld aan armen of het opnemen van hen in een diaconie- of armenhuis.

De kerkgenootschappen verkrijgen hun inkomsten d.m.v. kerkcollectes en uit schenkingen en legaten van leden. Rond 1800 krijgt zo'n 8 tot 15% van de bevolking een vorm van bedéling. In 1805 spreekt de Hoornse Raad zelfs zijn zorgen erover uit dat straten en wegen steeds meer door mensen bevolkt worden die aan de bedelstaf zijn geraakt. In dat jaar wordt van overheidswege een Armen-commissie in Hoorn opgericht met het doel 'ware armen' te ondersteunen. In 1806 moet deze commissie de Algemeene Armen-commissie van het Departement Holland echter berichten dat het wegens gebrek aan fondsen niet gelukt is een 'armen-inrigting' in Hoorn in te voeren. Dat ligt niet aan de offerbereidheid van de inwoners, maar aan het algehele verval van de stad, zo schrijft de commissie ter verontschuldiging.

Het is ook rond die tijd dat de broeders diakenen van de Gereformeerde Gemeente in Hoorn de huisvesting van de armen bespreken, die op dat moment in een zeer ongeschikte ruimte verblijven. Zoals hierboven beschreven, kunnen zij op 27 maart 1822 het dubbelhuis met een grondstuk dat zich uitstrekt tot aan de Westerdijk van *Maria Jacoba de Vicq* en haar echtgenoot *Mr. Christaan Jan van de Blocquery* voor f 2000,- (ca. € 910,-) in eigendom verwerven.

Elk jaar wordt een diaken tot directeur van het huis benoemd; deze houdt toezicht op het gebouw en het onderhoud ervan, op de orde en op de verstrekte maaltijden. Verder is er een huiscommissie, bestaande uit andere diakenen, die regelmatig allerlei zaken betreffende de bewoners bespreekt. Samen met een penningmeester vormen zij het bestuur oftewel het college van regenten, dat onder toezicht van de kerkenraad staat. De dagelijkse leiding is in handen van een echtpaar, de vader en moeder van het huis. Er worden hooguit 40 mannen en vrouwen, zogeheten verpleegden of bestedelingen, opgenomen, die ook zoveel mogelijk meewerken in het huishouden. Zij hebben dan wel een dak boven hun hoofd, maar veel ruimte of privacy is er niet. Echtparen worden bij aankomst gescheiden en het huis wordt bevolkt door een gemengde populatie: eenzame ouden van dagen, dementen, alcoholisten en zwakzinnigen. Er heerst een strenge discipline en soms krijgen de bestedelingen een 'standje' met de karwats, als ze bijv. thuishouden en blijkt dat ze te diep in het glaasje hebben gekeken. Een regelmatige kerkgang is vereist en de omgang met onkerkelijken en andersgelovigen is ongewenst. De armen zijn er in die tijd maar moeilijk toe te bewegen naar het armenhuis te gaan, want niet alleen de strenge discipline maar ook het feit dat je er je zelfstandigheid min of meer kwijt raakt, zijn redenen om er liever niet te gaan wonen. Men probeert veeleer zelf het bedélingsgeld aan te vullen met allerlei werkzaamheden. In de kranten van 1905, 1908 en 1915 wordt melding gemaakt dat op basis van de jaarstukken van de Ned. Hervormde Gemeente in het Diaconiehuis resp. slechts 18, 19 en 11 verpleegden of bestedelingen zijn gehuisvest.

Oorspronkelijk dient de grote gang achter de hoofdentree als zgn. bedélingsgang, waar de armen uit de stad elke vrijdag het hun toegewezen bedélingsgeld kunnen ophalen. Vaak moeten ze uren wachten, totdat ze één voor één in de diaconiekamer worden toegelaten om hun (paar) gulden in ontvangst te nemen. Na de uitbreiding rond 1865 met het huis van notaris Mr. Nicolaas Carbasius wordt de gang van dit huis achter het poortje rechts van het Diaconiehuis als bedélingsgang gebruikt.

Ter illustratie volgt hier een citaat over de bedéling uit het verslag van de vergadering van de regenten op 5 maart 1867 uit het Hoorns Documentatie Systeem (HDS) in de Kennisbank van de Vereniging Oud Hoorn:

'De President van de bedeeeling berigt te hebben uitgedeeld:

<i>aan Jacoba van Kleef</i>	<i>f 1,-</i>
<i>" Geertruida Mes</i>	<i>f 1,-</i>
<i>" Grietje Meyer</i>	<i>f 1,-</i>
<i>" Valentijn</i>	<i>f 1,-</i>
<i>" W. van Zwol</i>	<i>f 1,-</i>
<i>" G. de Boer</i>	<i>f 1,-</i>
<i>" Grietje Groen</i>	<i>f 1,-</i>
<i>" Grietje Bon aan 't Keern</i>	<i>f 1,-</i>
	<i>f 8,-</i>

Wordt besloten nog een Zevende buitengewone bedeeeling van gort (een graansoort om pap van te koken)

te houden op 26 maart, waarbij volgens de rooster moeten assisteren Diakens N° 10, 11, 12.'

In 1923 praat de Classicale vergadering van de hervormde gemeenten in Oostelijk West-Friesland over een tehuis voor alle diaconieën. Deze samenwerking vindt uiteindelijk geen doorgang, omdat de Hoornse diaconie alleen armlastige ouderen wil opnemen en de andere het nieuwe tehuis willen openstellen voor alle ouderen. De diaconieën van buiten Hoorn bouwen daarop 'Avondlicht', net over de stadsgrens in Zwaag, dat dus niet toegankelijk is voor de Hoornse bejaarden. Daarop besluit Hoorn het eigen huis grondig op te knappen en het daarna ook open te stellen voor alle ouderen. Men laat de naam armenhuis vervallen; voortaan zal het Tehuis voor Ouden van Dagen heten.

Diaconiehuis – Tehuis voor Ouden van Dagen (1929-1967)

De officiële opening vindt plaats op 25 juni 1929. Het huis krijgt nu ook kamers voor echtparen; op de eerste etage aan de voorzijde komen er drie. In 1935 worden er in de tuin twee vleugels aangebouwd. De linker vleugel voor de verpleegden of bestedelingen, die gezamenlijk op een zaal slapen en overdag in een gemeenschappelijke ruimte terecht kunnen, en de rechter vleugel met elf kamers voor mensen die wel kunnen betalen. Een plaats voor alleenstaanden kost f 500,- (ca. € 227,-) per jaar en voor een echtpaar f 750,- (ca. € 340,-). Het huis wordt al met al een doolhof van trappetjes en smalle gangen en is alleen bestemd voor gezonde bejaarden. Als bewoners bedlegerig zijn, worden ze overgebracht naar het Stadsziekenhuis. Bewoners die overlijden worden in het lijkenhuisje opgebaard, dat aan het einde van de tuin tegen de muur aan de Westerdijk staat. Meestal zijn ze gekleed in een lang katoenen hemd, met of zonder strikje. Deze worden gemaakt door de meisjes van de Stadsnaaischool. Op een platte wagen, getrokken door één of twee paarden uit de stal van Galesloot in de Proostensteeg, wordt de overledene daarna naar zijn laatste rustplaats gebracht.

Het publiek begint zo langzamerhand anders tegen het tehuis aan te kijken en er komen uit alle lagen van de bevolking steeds meer verzoeken, vooral om opname in de nieuwgebouwde vleugel. Op den duur is het niet gemakkelijk om überhaupt in het huis te komen, want iedereen moet voortaan wel van een inkomen verzekerd zijn. Gunstig is dat in 1947 de positie van de bejaarden aanmerkelijk verbetert met de 'Noodvoorziening voor ouden van dagen', die in 1957 wordt omgedoopt tot de Algemene Ouderdomswet (AOW). Vanaf 1950 laten ziekenhuizen geen patiënten zonder een medische indicatie meer toe. Daarom wordt in het Diaconiehuis één van de dagverblijven als ziekenzaal voor bedlegerige bewoners ingericht. In het tehuis wonen dan zo'n 35 mensen: zaalbewoners, ziekenzaalbewoners en kamerbewoners.

Een bekende bewoner van het tehuis is de heer P. Nootboom, die hier van 1949 tot aan zijn overlijden in 1963 verblijft. In 1961 wordt hij wegens zijn vele verdiensten voor de stad benoemd tot (de tweede) ereburger van Hoorn.

Halverwege de vorige eeuw wordt in Hoorn toch een steeds nijpender behoefte aan een nieuw, modern bejaardenhuis voelbaar. Op verzoek van de gemeente wordt daartoe door de protestantse kerkgenootschappen in Hoorn op 1 november 1960 de Stichting Protestants Interkerkelijk Verzorgingshuis voor Bejaarden opgericht, die in 1967 uiteindelijk de bouw van het nieuwe Woonzorgcentrum Westerhaven achter het Diaconiehuis aan de Westerdijk realiseert.

Diaconiehuis – Uitvaartcentrum

Nadat de bewoners van het Diaconiehuis naar Westerhaven zijn verhuisd, wordt in 1969 een begin gemaakt met de restauratie van het gehele Diaconiehuiscapex. Op 26 maart 1971 is de restauratie voltooid en vindt de heropening plaats. Het Diaconiehuis is dan inmiddels verzelfstandigd en wordt door de eigenaar Stichting Protestants Interkerkelijk Verzorgingshuis Westerhaven samen met Achterom 7 (en 9) verhuurd aan het Uitvaartcentrum N.V. Menger m.u.v. de woning van de directeur van Westerhaven op Achterom 3 rood (eerste verdieping), die te bereiken is via een kleine hal met trap aan de achterzijde. De firma Menger maakt al snel plaats voor de firma Boon, die echter vrij spoedig daarna als huurder opgevolgd wordt door de heer Dragt van de Eerste Hoornse Begrafenis- en Crematieverzorging van 1894 N.V. (E.H.B.C.). Uiteindelijk wordt in 2006 het gehele Diaconiecomplex aan de E.H.B.C. verkocht, waarna deze onderneming in 2013 de twee panden die tot dan toe steeds samen het adres Achterom 7 hebben gehad aan particulieren verkoopt. Pas dan krijgen deze panden de afzonderlijke nummers 7 en 9 door de gemeente toegewezen. De E.H.B.C. gaat daarna tot 2016 verder op alleen Achterom 3-5.

Diaconiehuis – Appartementencomplex (sinds 2020)

In 2016 wordt het Diaconiehuis verkocht aan Aannemersmaatschap Zuurbier/Van Stralen die, na een

grondig bouwkundig onderzoek door restauratie-architect en bouwhistoricus Odwin Ralling, in samenwerking met het architectenbureau TPHAG veertien tweekamerappartementen in het huis gaat realiseren. In 2020 is de verbouwing gereed en worden de eerste huurders verwelkomd. En zo krijgt het Diaconiehuys na bijna 200 jaar weer de functie, waar het 400 jaar geleden voor bestemd was: een prachtig woonhuis voor particulieren, zij het wel in een andere, aan de huidige behoeften aangepaste, vorm.

Bouwgeschiedenis

Locatie

Het oorspronkelijke huis is in twee bouwfases tot stand gekomen: het linker gedeelte in 1596 en het daaraan gekoppelde rechter gedeelte in 1615.

*Uitsnede van de kaart van Velius uit 1615 (bron: Westfries Archief);
bewerking met huidige straatnamen – NdR*

Op de kaart van Velius uit 1615 is het samengestelde pand nog niet opgenomen. Op de uitsnede van deze kaart is het linker gedeelte te zien als het derde huis vanaf de hoek van de Proostensteeg. Het belendende huis rechts is nog éénlaags.

De kaart laat ook zien dat het Achterom indertijd een gracht was. Deze stond via de Kuil in verbinding met de toenmalige Zuiderzee. De oorspronkelijke benaming was Burchwal of Westerburchwal. In 1580 werd de 'Burchwal achter 't Noord verwijd en gediept', daarna in 1610 weer versmald en werden de kades aan weerszijden verbreed, omdat het water 'zonder eenige nuttigheid' zeer breed was, volgens Velius (1572-1630). In 1654 werd de gracht overwelfd. De nieuwe straat kreeg toen de naam 'Agterom' wegens de ligging achter de hoofdstraat, het Grote Noord. Volgens enkele summiere gegevens uit archiefstukken heeft Velius zelf, hij was een befaamd geschiedschrijver en stadsdokter van Hoorn, ook aan de westzijde van het Achterom gewoond, in een huis met een tuin die zich uitstreckte tot aan de Westerdijk, vlakbij de Kuil. Dat zou dan ergens rechts van het Diaconiehuys geweest moeten zijn.

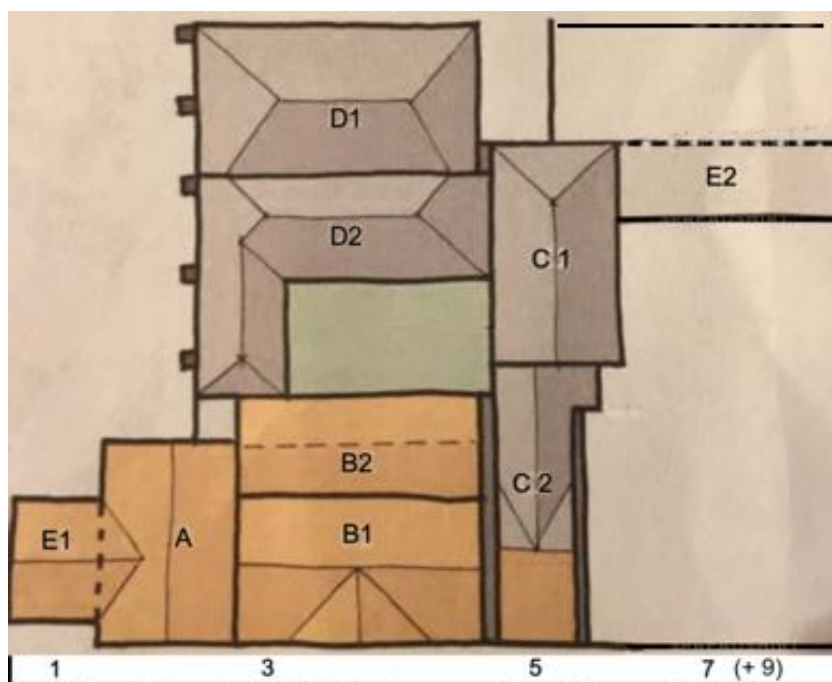
Het Diaconiehuyscomplex anno 2017

Het huis is samengesteld uit meerdere gebouwen, zoals hieronder weergegeven:

A: het diephuis met trapgevel, tweelaags met zadelpak (1596);

B1: het dwarshuis met 'Vlaamse' trapgevel, tweelaags met zadelpak (1615), zie foto van het huis van ca. 1960 op pagina 8 met links de gewone trapgevel en rechts de 'Vlaamse' gevel;

- B2:** het daarachter geschakelde dwarshuis met half verdiepte kelder en thans plat dak, maar oorspronkelijk met zadelpak (ca.1645);
- C1:** het van oorsprong vrijstaande diephuis dat behoorde bij het belendende 17de eeuwse huis, tweelaags met afgewolfde (aan het uiteinde afgeschuinde) zadelpak (ca.1645);
- C2:** de overdekte gang, oorspronkelijk de entree van het belendende 17de eeuwse huis, éénlaags met dwarskap en insteekkap op hoge borstwering (ca.1645);
- D1:** de dwarsgeplaatste achterbouw, tweelaags met schildkap (ca.1822);
- D2:** de L-vormige tussenbouw, tweelaags met omgaande schildkap (ca.1830), omsluit samen met B2 en C1 een binnenplaats;
- E1:** het aangebouwd dwarshuis aan het diephuis A, tweelaags met zadelpak (1969/1979);
- E2:** de aanbouw, éénlaags, aan bouwdeel C1 met plat dak, later aan de achterzijde uitgebreid (ca.2000).

Schematische weergave van het Diaconiehuiscomplex anno 2017 (bron: Odwin Ralling); bewerking met huisnummers, die pas eind 19e eeuw in Hoorn ingevoerd werden – NdR

Bouwfases en bijzonderheden

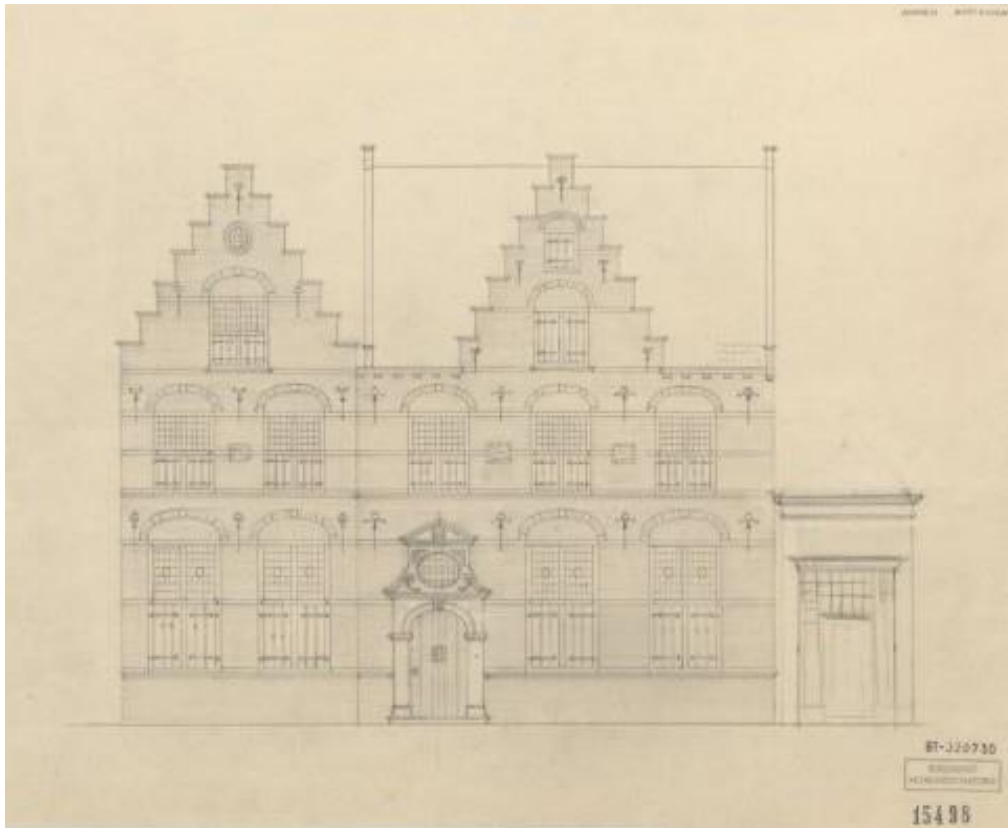
Het geheel aan gebouwen van het Diaconiehuis is in verschillende bouwfases tot stand gekomen.

Bouwdeel A en B1

Uit dendrochronologisch onderzoek in 2014 blijkt dat bouwdeel A met trapgevel 'op vlucht' (vooroverhellend) reeds in 1596 als een tweelaags diephuis is gebouwd. Albert Franz. Sonck (1571-1658) vergroot het perceel door de linker trapgevel te koppelen aan bouwdeel B1, een tweelaags dwarshuis met 'Vlaamse' trapgevel boven de dakgootlijst; hierdoor steekt bouwdeel A iets meer naar voren dan bouwdeel B1. De ontstaansperiode van het samengestelde pand komt overeen met de jaartalsteen 1615.

Dendrochronologisch onderzoek van onderdelen van het houtskelet en de kap geeft namelijk aan dat deze dateren van 1613. Beide gevels zijn oorspronkelijk in baksteen opgetrokken.

Centraal heeft het huis in die periode vermoedelijk een ingangspartij in de stijl van het Hollandse Maniërisme, die ook tot uiting komt in het metselwerk van het huis: afwisselend schoon metselwerk en banden van natuursteen (speklagen), waarin smeedijzeren sierankers zijn aangebracht. Een goede indruk hiervan geeft onderstaande tekening, waarschijnlijk gemaakt voorafgaand aan de restauratie die in 1867 plaatsvond. Op de tekening zijn boven de ramen ontlastingsbogen aanwezig met een natuurstenen blokje in het midden als sluitsteen en aan weerszijden als aanzetsteen. In de kruiskozijnen bevinden zich buitenluiken en bovenin glas-in-lood raampjes. De hier getekende ingangspartij wordt bekroond door een tweeledig fronton: bovenin een driehoekig deel en daaronder een open gedeelte in de vorm van een ovaal bovenlicht (oeil-de-boeuf) met glas-in-lood vulling; deze omlijsting duidt op een midden-17de eeuwse fase.

Ongedateerde tekening van de voorgevel, vermoedelijk gemaakt voorafgaand aan de restauratie in 1867 (bron: beeldbank RCE)

Mr. Willem Christiaan Jan de Vicq (1819-1892), kleinzoon van Mr. Gerbrand van Bredehoff de Vicq, voormalig bewoner van het huis, vervult naast zijn functie van stadsbestuurder ook een belangrijke rol als diaken en weldoener voor de diaconie en het armenhuis. Dat doet hij samen met zijn vrouw, Henrica Maria Carbasius (1830-1906), achternicht van notaris Mr. Nicolaas Carbasius. Na haar overlijden laat zij een aanzienlijk vermogen na aan de gemeente Hoorn en aan vele goede doelen, waaronder ook het 'Diacony Huys'. Mr. De Vicq is vermoedelijk verantwoordelijk voor de grote verbouwing in 1867 door aannemer D. Kroon Pz. te Hoorn, eveneens diaken, o.l.v. architect Louis Krom uit Amsterdam, die o.a. resulteert in de huidige gepleisterde gevel. Aan deze verbouwing herinnert mogelijk de herdenkingssteen met de tekst:

A A N D E N K E N
18 A A N 69
MR. W.C.J. DE VICQ

Deze steen bevindt zich in de centrale hal boven de deur van de 'De Vicq' kamer, direct links van de entree.

Huidige gevel

De huidige gepleisterde gevel in de trant van het Hollands Maniërisme is tijdens de grote verbouwing in 1867 ontstaan, zoals vermoedelijk ook de deuromlijsting, de kruisvensters met roedeverdeling, de neorenaissance boogtrommelvullingen boven de vensters en de dakbedekking met Oegstgeester pannen. De deuromlijsting bestaat uit twee geblokte pilasters, waarop een halfronde omlijsting bestaande uit blokken met diamantknoppen; aan weerszijden daarvan bevinden zich twee gietijzeren ventilatieroosters. De omlijsting wordt bekroond met een driehoekig fronton. In de gevel zijn 'hoekblokken' en banden in rood metselwerk opgenomen, alsmede ontlastingsbogen in rood en geel metselwerk. De kleur van het originele pleisterwerk is een zacht okergele tint, het zgn. Bentheimer geel. Hoogst waarschijnlijk is de huidige roze kleurafwerking boven een grijze plint rond 1987 aangebracht.

Tijdens de restauratie/verbouwing van 1969-1971 worden o.a. de Oegstgeester dakpannen (de zgn. beverstaarten) vervangen door rode Oudhollandse pannen.

fotograaf onbekend

Diaconiehuys, ca.1960

Bouwdeel B2

Dit bouwdeel kan op basis van de aanwezige balklaag op ca.1645 gedateerd worden. Het heeft een plat dak; verder bevindt zich in dit bouwdeel een opkamer, en binnen de bouwmuren is een ondiepe kelder gemetseld, die oorspronkelijk een drijvende kelder geweest zou kunnen zijn, maar dat is niet met zekerheid te zeggen. Van origine had dit bouwdeel een zadeldak, die echter in 1924 verwijderd is.

Bouwdelen C1 en C2

Het oorspronkelijk vrijstaande bouwdeel C1 is dendrochronologisch gedateerd rond 1645. Hoewel de deuromlijsting aan het Achterom van de voormalige bedelingsgang C2 laat-18de eeuws is, verraden de balklaag zoals ook een met bloemenranken beschilderd plafond en het fraaie slot aan de binnenzijde van de voordeur een midden-17de eeuwse oorsprong. Tijdens de bouwcampagne van 1924-1939 o.l.v. architect Cramer worden in 1929 boven C2 een kamer en slaapkamer gebouwd, waarbij boven het entreepoortje een 18de eeuws raamkozijn wordt aangebracht. Dit wordt echter tijdens de grote verbouwing van 1969-1971 o.l.v. architect Koorn verwijderd en vervangen door een dakkapel, waarbij het historische (C1) en het nieuwe gedeelte (Achterom 7 en 9) onder één dak met rode Oudhollandse pannen samengevoegd worden.

Bij bestudering van een tekening van Cornelis Springer uit 1874 (foto nr. 0046556) en een foto uit 1883 (nr. 0046751) van het Diaconiehuys valt op dat rechts een 17de eeuws huis met trapgevel te zien is. Op de OAT, de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel, behorende bij de plankkaart van de kadastrale minuut van 1832, wordt vermeld dat op dat moment notaris (en diaken) Mr. Nicolaas Carbasius in het pand woont. Nader onderzoek wijst uit dat hij het huis volgens koopakte, inv. 2798 no. 56 fol. 237, opgemaakt op 30.12.1823 door notaris Albertus Johannes Schadd, voor f 1600,- (ca. € 730,-) van Maria Elisabeth de Vicq en haar echtgenoot Bernardus van Marken, predikant, gekocht heeft. Hij woont daar tot zijn overlijden in 1860, waarna het huis door zijn weduwe, Maria Augusta Bernardina Josepha van der Heijden, via een publieke veiling door Lodewijk Dankelman, 'koffijhuishouder' in het Park aan het Achterom, verkocht wordt. Volgens koopakte inv. 1686 no. B231, fol. 223, opgemaakt op 25.10.1860 door notaris Gerrit Boldingh, wordt makelaar en tevens diaken Jacob Boldingh voor f 3122,- (ca. € 1420,-) de nieuwe eigenaar.

Onbekend is, of de diaconie daarna het huis ter uitbreiding aangekocht heeft, of via een schenking in eigendom heeft verkregen. Dat het op enig moment na 1860 eigendom is van de diaconie, blijkt uit onderstaande tekening uit 1869 van een geplande nieuw te bouwen uitbreiding van het Diaconiehuys, die duidelijk gesitueerd is op het perceel van Carbasius, echter nooit gerealiseerd is. Pas rond 1890 wordt het huis van Carbasius gesloopt met behoud van de bouwdelen C1 en C2 en worden er in 1891 op de

resterende door sloop vrijgekomen grond twee huizen met in- en uitzwenkende topgevels gebouwd, die bij de grote restauratie van 1969-1971 vervangen worden door twee gepleisterde huizen met trapgevels.

Gedeelte uit de schetstekening van het plan ter uitbreiding van het Diaconiehuis met plattegrond d.d. 3 mei 1869 (Bron: Kennisbank VOH – HDS); bewerking - Ndr

Bouwdelen D1 en D2

Aannemelijk is dat het dwarsgeplaatste bouwdeel D1 direct na aankoop in 1822 gebouwd wordt om plaats te bieden aan de op te nemen bestellingen. Mogelijk wordt dit gebouw aan een gemetselde erfafscheiding langs de oorspronkelijke achtererven van de Proostensteeg gebouwd, waardoor het samen met de aangrenzende gebouwen een grote binnenplaats omsluit. Rond 1830 zal ter uitbreiding van het aantal plaatsen het L-vormige bouwdeel D2 tot stand zijn gekomen, waarbij de binnenplaats wordt verkleind tot de huidige omvang, zoals reeds te zien is op het kadastrale minuutplan uit 1832.

Bouwdelen E1 en E2

Bouwdeel E1 is oorspronkelijk een woonhuis op Achterom 1, dat reeds in 1956 als onbewoonbaar verklaard pand door de diaconie is aangekocht. Bij de grote restauratie/verbouwing van 1969-1971 wordt het gesloopt en middels een doorgebroken muur volkomen in bouwdeel A geïntegreerd. De vloerniveaus van hergebruikte balklagen van de gesloopte laat-middeleeuwse voorganger worden daarbij verhoogd. In 1979 wordt E1 nogmaals afgebroken en versmald om ruimte te creëren voor het verkeer naar Woonzorgcentrum Westerhaven. Bouwdeel E2 is een aanbouw aan C1 met een plat dak, dat ook in de periode 1969-1971 tot stand is gekomen en in een later stadium aan de achterkant uitgebreid is.

Samenvatting:

Van voornaam woonhuis naar armenhuis

In 1822 en volgende jaren wordt het huis verbouwd en uitgebreid met achterliggende gebouwen om het geschikt te maken voor de geheel andere functie van armenhuis. In 1867 ondergaat het huis o.l.v. architect Louis Krom een ingrijpende gedaantewisseling en vindt een grondige restauratie, verbouwing en tevens belangrijke uitbreiding plaats met het belendende perceel van notaris Mr. Nicolaas Carbasius.

Van Diacony Huys naar Tehuis voor Ouden van Dagen

De verbouwing en uitbreiding van het Diacony Huys tot Tehuis voor Ouden van Dagen naar een ontwerp van architect H.J. Cramer is het startsein van meerdere aanpassingen over de periode 1924-1939. De bewaard gebleven tekeningen uit die tijd in de Beeldbank van het Westfries Archief geven een goed beeld van de vele aanpassingen in deze bouwfase. Binnenshuis worden de bestaande ruimtes veelal anders ingedeeld, er worden daar, waar nodig, ramen en deuren aangebracht en alle ruimtes worden voorzien van nieuw behang-, schilder- en pleisterwerk.

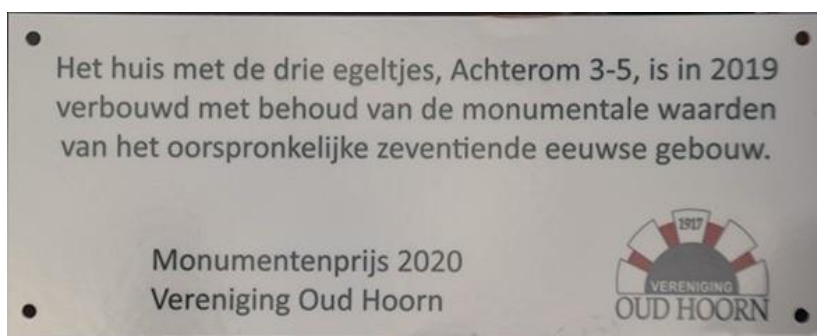
De nieuwbouw in 1935 beslaat twee vleugels aan de achterzijde, waarvan de linker in 1969 gesloopt wordt en de rechter nog tot 1989 door Woonzorgcentrum Westerhaven in gebruik is. Daarna wordt ook die gesloopt om ruimte te creëren voor de bouw van het hernieuwde Westerhaven.

Van Tehuis voor Ouden van Dagen naar uitvaartcentrum

Tijdens een wederom grondige restauratie en verbouwing in 1969-1971 naar ontwerp van architect J. Koorn wordt het Diaconiehuis heringericht als uitvaartcentrum. Het betreft tevens eens omvangrijke casco-restauratie, waarbij achter- en zijgevels van de historische bebouwing worden gereconstrueerd. De aanpak van Koorn is heel zorgvuldig geweest en heeft geresulteerd in het huidige fraaie historiserende beeld van het huis.

Van uitvaartcentrum naar appartementencomplex

Van 2017-2020 realiseert Aannemersmaatschap Zuurbier/Van Stralen in samenwerking met het architectenbureau TPAHG veertien tweekamerappartementen in het huis. Er vinden geen wijzigingen plaats aan de buitengevels, behoudens dat een klein dakvlak wordt verhoogd. In de blinde gevel aan de binnenplaats worden twee gevelopeningen teruggeplaatst, conform de situatie uit 1962. Het is een complexe verbouwing geworden, waarbij met succes getracht is de kenmerkende monumentale details te bewaren, waaronder de monumentale entrees en de voorgevel. Reden voor de Vereniging Oud Hoorn aan dit geslaagde project de Monumentenprijs 2020 toe te kennen, zoals vermeld op onderstaande afbeelding van de voor het huis bestemde plaquette.

Tot slot:

De verschillende verbouwingen en restauraties door de eeuwen heen hebben al met al geleid tot vele aanpassingen en veranderingen die noodzakelijk waren ten einde tegemoet te komen aan de veranderende eisen van de tijd en vooral aan de steeds wisselende functies van het eerbiedwaardige en stokoude doch up-to-date gebleven Diaconiehuis.

Nettie de Roos, maart 2021

Met dank aan: Cees Smit, werkgroep HHSM – Vereniging Oud Hoorn

Bronnen:

Odwin Ralling: Bouwhistorische Verkenning (Diaconiehuis), maart 2017
Judith Roosenschoon: Zorgen voor de toekomst – 40 jaar Westerhaven (1960-2000), 2000
Dr. L. Kooijmans: Onder Regenten, 1985
E. de Jongh: Portretten van echt en trouw, 1986
Annelies van Braam: Kijk eens Achterom, 2014
Tineke Leiker-Kooijmans: Straatslijpen in Hoorn, 1974
Henk Overbeek: Hoornse gevelstenen en andere huistekens, 2008
B. Renckens: Artikelenreeks 'Hoornse Historie', Noord-Hollands Dagblad, 1974-1980
Armen-commissie te Hoorn: Missive van de armen-commissie te Hoorn, 1807
C.A. Abbing: Geschiedenis der Stad Hoorn – tweede deel, 1842
Hoorns Documentatie Systeem: Diaconiehuis Achterom 3-5-7
Westfries Archief
Kwartaalbladen Vereniging Oud Hoorn
Namen der Diaconen van de Gereformeerde Religie (1618-1902)